

Zoonimi kao sastavnica frazeoloških oblika đurđevečkoga kajkavskoga govora

VLADIMIR MIHOLEK

Kajkavski govor, za razliku od standarda, veoma je bogat frazeologijom. U ovome radu riječ je o frazeološkim oblicima đurđevečkoga kajkavskog govora u kojima je sastavnica zoonim. Među zoonimima prevladavaju uglavnom domaće životinje s kojima je čovjek živio i radio. Prisutne su i one s kojima se susretao u polju, šumi i vinogradu, a spominje se i nekoliko životinja tuđih staništa. Među frazeološkim oblicima ponajviše je poredbenih frazema, zatim poslovice, izreka, fraza, narodnih vjerovanja i predviđanja vremena. Posebno su navedeni oblici u kojima je prisutan zoonim „pas“, koji je najzastupljeniji od domaćih životinja. Na kraju rada naveden je rječnik manje poznatih riječi. Frazeološki oblici korišteni u ovome radu dio su leksikografske građe prikupljenje za izradu rječnika đurđevečkoga govora.

Ključne riječi: Đurđevac, Podravina, kajkavski govor, frazeologija, zoonim, poslovice, izreke, fraze, narodna vjerovanja, predviđanja vremena

1. Uvod

Čovjek je ishodište svoga jezičnoga blaga pronašao u životnom i radnom okruženju. Specifične životne okolnosti, događaji i zbivanja stvarali su u glavama nadarenih pojedinaца razne frazeološke oblike, odnosno frazeme, poslovice, izreke, fraze, maksime, krilatice i slično. Frazemi su leksički izrazi sastavljeni od dviju ili više riječi i imaju funkciju naglašavanja ili pojačavanja značenja. Često se rabe u svakodnevnoj komunikaciji. Pripadaju neslobodnim skupovima riječi jer se ne stvaraju u govornom procesu, već se upotrebljavaju u gotovu obliku kakav se ustalio dugom uporabom. Prenose se i šire pri razgovoru, druženju i zajedničkom obavljanju poljoprivrednih i kućnih poslova. Međutim, tijekom vremena čovjek je pomalo napuštao tradicionalan

način življenja, a time su i brojne riječi i frazeološki oblici gubili svoje mjesto u lokalnom govoru. Frazemi su ostali sastavni dio leksika živućih govornika, ali su nestale prilike u kojima su primjenjivani. Jedan dio tog jezičnog blaga prenesen je na nove generacije, dok je drugi otišao u zaborav. Tako je započeo proces osiromašivanja lokalnog govora. Preostalo jezično blago mogu očuvati jedino marni pojedinci koji ga prikupljaju i zapisuju.

Tim poslom susreo se autor ovoga rada pri dugogodišnjem prikupljanju i zapisivanju leksikografske građe za rječnik đurđevečkoga kajkavskoga govora, koji je na kraju i izdan 2011. godine. Budući da više nema specifičnih trenutaka u kojima se frazemi rabe, bilo ih je nužno tražiti kod govornika. Da bi pojedini frazem stigao na vrh govornikova jezika trebalo je s njime takve trenutke i specifične

teme oživjeti neposrednom komunikacijom. To je jedini način da bi se doprlo do njih. Međutim, prolaskom vremena odlaze i govornici pa se mogućnost i uspješnost u tom poslu sve više smanjuje. Uz najveće nastojanje i htićenje, za koju godinu sakupljači više neće imati prilike ni mogućnosti obaviti taj posao jer govornika s poznavanjem starog leksika jednostavno više neće biti.

Životinja je još od pradavnih vremena najbliži čovjekov suputnik, pogotovo ona koju je podložio sebi i s kojom zajedno živi. Čovjek je promatrao prostor oko sebe, prirodu, razne pojave i zbivanja, ali i životinje koje je uspořádivao sa sobom te im pripisivao simbolična značenja i ljudske osobine. Tako se pozitivno odredio prema domaćim životinjama, posebice prema onima od kojih ima koristi, za razliku od divljih o kojima je imao negativnije mišljenje. U takvim okolnostima stvarao je razne umotvorine, odnosno frazeme, koji su nastali u njegovoj neposrednoj blizini i prostoru u kojem je svakodnevno obitavao i radio, u kući i dvorištu, na polju, u vinogradu ili šumi. U većini frazema prisutne su domaće životinje i one koje je sretao oko svoga doma. U prikupljenoj frazeologiji spominju se brojne životinje. Od domaćih životinja to su govedo, konj, svinja, kokoš (pijetao), pura, guska, patka, biserka, koza, ovca, a ponajviše pas i mačka. Našlo se tu i podosta ptica, kao što su vrabac, vrana, jastreba, roda, sova, lastavica, žuna, kukavica, pupavac, šojka, kosac, vuga i žutovoljka. Nešto manje zastupljene su poljske i šumske životinje (vuk, lisica, tvor, vjeverica, puh, miš, zec, jež, gušter, zmija, glista), životinje močvarnog staništa i voda (žaba, kornjača, sljepić, rak, som, čikov), insekti (muha, osa, krpelj, uš, buha, stjenica, šturak) te životinje tuđih staništa (medvjed, magarac, majmun, hijena). Većina frazeoloških oblika rabljenih u ovom radu dio su leksikografske građe prikupljenje za izradu rječnika đurđevačkoga govora, dok je manji dio zapisan tijekom daljnjeg istraživanja.

2. Poredbeni frazemi sa zoonimskom sastavnicom

Prije nabrojanja nekih frazeoloških oblika valja napomenuti kako su to u većini slučajeva poredbeni frazemi, zatim poslovice, izreke, fraze, narodna vjerovanja i predviđanja vre-

mena. Kajkavski govor općenito obiluje poredbenim frazemima jer na slikovit, živopisan i duhovit način naglašavaju izgled i osobine čovjeka, predmeta i pojava. Oni mu daju puninu i bogatstvo izražavanja po kojima se uvelike razlikuje od hrvatskog standarda. Frazemi također govore i o čovjekovu vanjskom izgledu, ljudskom stanju (ljutnja, bijes, glad), fiziološkim radnjama (umiranje), načinu kretanja i glasanja te odnosu prema radu. Gledamo li frazeme sa strukturalne strane, prevladavaju glagolski poredbeni frazemi.

2.1. Ljudske osobine

Jakost, snaga

- jāk kak bīk – vrlo jak
- jāk kak kōjn – vrlo jak

Brljavost

- imāti jēzika kak krāva rēpa – biti brbljav; imati dugačak jezik

Oholost, taština

- dūndūriti sē kak purān – praviti se važan
- prižekāvāti z vūsničāmi kak pūra s pīškom – pokretima, stiskanjem usnica izražavati ponos, oholost i slično

2.2. Čovjekova vanjšina

- crlēn kak jopićina rīt – izrazito crven
- dēbēl kak svīnčē – jako debeo
- dēbēl kak pōj – jako debeo
- dēbēl kak vrabēčē glāvē – velik (o pahulji snijega)
- gūrav kak hēna – vrlo mršav
- gūrav kak stōčni cūček – jako mršav
- imāti nōgē kak kōzjē – imati mršave noge
- imāti vrāta kak gosāk – imati dugačak vrat
- mōkē kak mīš – potpuno mokar
- mustāči bēli kak māčku dok mlēko krāde – potpuno sijedi brkovi
- pērgav kak pūrjē jājcē – jako pjegav; koji ima puno pjega
- počēsati sē (zglēdāti) kajdar tē ē tēlička zalizāla – zalizati kosu
- rūdast kak Šćukīnē¹ svījē – jako kovrčav
- stār kak mūlēc Brēņērov² – jako star
- sūv kaj dā ē žōna rīt spīla kōmu – jako mršav
- svētiti sē kak pēsja kēsā – svjetliti se

1 Šćuka – đurđevačko prezime.

2 Brenner – đurđevačka obitelj uglednih trgovaca.

- šāran kak kokôšji drĕk – jako šaren
- zdĕn kak kăča – jako hladan (o rukama, nogama, tijelu)
- zgôžvan kodar gâ ĕ krăva skosăla – jako izgužvan, neuredan
- žôt kak žotovôlka – vrlo žut, blijed, ispijen

2.3. Način kretanja

- gĕgati sĕ kak racâk – gegati se, njihati se u hodu
- îti kak cûček z gostôv – veselo, zadovoljno ići
- îti kak čorăva kôkoš – ne gledati kuda se ide
- îti kak pijăna kôkoš – bauljati naslijepo
- kupiti sĕ kak mŭjĕ na drĕk – naglo se i brzo oko čega skupljati
- lĕtĕti kak mŭja brĕz glăvĕ – smušeno, bezglavo juriti
- listăti kak vĕvĕrica – brzo trčati
- măjăti z ritijôm kak măčka z rĕpom – zabacivati stražnjicu, njihati stražnjicom u hodu
- motati sĕ kak piškôr v lônca – ?
- ôdăti kak parădni kôjn – ponosno hodati, praviti se važan
- ôdăti kak štuplĕrăni kôjn – posrtati u hodu
- ôdăti kak Filkina³ – neprestano se skitati
- otĕgnoti sĕ kak krăva na žlĕb – zauzeti puno prostora
- plazăti kak măček – vješto se penjati
- prĕnăšăti kak măčka măčkôkĕ / prĕnăšăti kak žĕlva jăjca – neprestano prenositi što s jednog mjesta na drugo
- sĕdĕti kak kvôčka na jăjce – udobno sjediti
- skăkăti kak jôpĕc – jako, neprestano skakati
- skăkăti kak vrăbec dok tădo prôjo krăde – žustro skakati
- skočĕti kak srjnăk – jako skočiti
- štăpăti kak rôda – oprezno hodati
- tĕpstĭ sĕ kak cûček – neprestano se skitati
- vlĕčĭ sĕ kak prĕbĭti cûček – sporo i lijeno hodati

2.4. Odnos prema radu

- bĭti na vulĭce kak kôjnsko drĕk – besposličariti, provoditi vrijeme na ulici
- dĕlăti kak măršĕ – naporno raditi
- nadĕlati sĕ kak kôjn – teško se naraditi
- vŭstăti kak cûček – jako se umoriti
- zaprĕgnĕn kak răjtărski kôjn – uvijek zaposlen

2.5. Način glasanja

- bafkăti kak cûček – neprestano govoriti, derati se, vikati
- bĕčăti kak krăva za tĕlĕtom – glasno plakati
- cvĭlĕti kak cûček – cviliti; zanovijetati, došadivati
- fŭcăti kak jĕž – glasati se kao jež
- kĭjăti kak smržnĕni măček na prĭslôjnĕ – neprestano kihati
- krĭčăti kak gôsĕkĕ – vikati, biti glasan
- krĭčăti kak krĕštĕlka (bisĕrka) – biti glasan, vikati, derati se
- krĭčăti kak na bĕlo vrăno – jako vikati na koga
- piščăti kak stô gôsĭciĕv – jako pištati; ispuštati zvukove zbog otežanoga disanja
- popĕvăti kak rĕclin – kriještavo pjevati
- sičăti kak gosăk – glasati se, ispuštati zvuk kao gusak
- skrĕščăti kak kôkoš – kriještati (o govoru)
- smĕjati sĕ kak bĕrĕčka⁴kôza – stalno se i krestavo smijati
- zijăti kak cûček – jako vikati, galamiti

2.6. Ljudsko stanje

Ljutnja, bijes, agresivnost

- fĭrdăti kak kobĭla na mrăzu – ljutiti se, srditi se
- glĕdĕti kak cûček – ljutito gledati koga
- îti kak cûček pod bôto – silom ići na koga, nasrtati
- razmĕtati sĕ kak Blăžĕva Rĕpŭla dok sĕ jĕ z Milavôm bôla – biti spreman na sukob, narogušiti se
- sĕdit kak cûček / sĕdit kak gŭščar – jako ljut, srdit
- zalĕtăvatĭ sĕ kak pĕvĕc / zalĕtăvatĭ sĕ kak kăjnŭr – nasrtati, biti agresivan, ratoboran

Glad – sitost

- glădĕn kak cûček – jako gladan
- glădĕn kăj bi kurjăka pôjĕl – jako gladan
- glădĕn kak mĭnărska kôkoš – sit

2.7. Fiziološke radnje

- glĕdĕti kak mĭš s posĕj – pospano gledati
- glĕdĕti kak tĕlĕ v nôva vrăta – iznenađeno, začuđeno gledati

³ Ime psa.

⁴ Koja se odnosi na Berek, odnosno šumu i livadu nedaleko Đurđevca.

- jèsti kak svĩnčë – puno i pohlepno jesti; ne-uredno jesti
- migäti kak žäba s šälätë – treptati očima
- napujävatì sę kak žäbji vjűęc – jako napuhivati obraze
- natęžätì vräta kak gosäk – istezati vrat kako bi štogod vidio
- slušätì kak prasička dök vu vödë šči – pozorno slušati
- späti kak glüvo svĩnčë – čvrsto spavati
- späti kak zäjęc – spavati laganim snom
- vmřti kak cűęc / crči kak cűęc pod plötom – bijedno i nedostojno umrijeti
- vživäti kak präsę f cűęcřu – šutjeti i uživati; držati se mudro, važno
- zęvätì kak řiba na süvom / zęvätì kak sòm – jako zijevati

2.8. Poredbeni frazemi sa zoonimom „pas”

Premda zoonimska frazeologija obuhvaća velik broj životinja, u ovome poglavlju poredbeni su samo frazemi u kojima se spominje pas, a koji spadaju među brojnije. Svojim značenjem pseća narav i ponašanje vrlo lako ocrtavaju ljudski karakter, osobine, stanja, izgled i načina kretanja. Zato se za psa i kaže da ima narav od sto čudi. Čovjeka je pas potaknuo na formiranje frazema jer je od davnina njegov najbolji prijatelj, pratitelj i čuvar, poslušan, vjeran i odan. Pas simbolizira pozitivne moralne značajke (prijateljstvo i vjernost), premda je u srednjem vijeku smatran simbolom proždrljivosti, pohlepe i ljutnje, a u Bibliji simbolizira nečistu osobu i progonitelja. S obzirom na pozitivnu simboliku psa, može se reći kako većina ovdje navedenih poredbenih frazema ipak govori o negativnim ljudskim osobinama. Pojedini poredbeni frazemi u kojima se spominje pas, a koji su već navedeni u prethodnom dijelu teksta, ne nalaze se u sljedećem popisu.

U đurđevečkom kajkavskom govoru za psa se kaže cűęc (Gsg. cűcka, Gpl. cűčkôv / cűckov, Lpl. cűcku / cűčkę, Ipl. cűčkî / cűčki), ali u pojedinim frazemima spominju se i riječi *pes*, odnosno *pesja*, *pesji*, koje nemaju izvorište ni uporište u đurđevečkom govoru. One se rabe isključivo kao sastavnice tih nekoliko frazema, a u đurđevečki govor vjerojatno su ušle zajedno s frazomom nekih pridošlica ili doseljenika iz drugih krajeva. U svim prikupljenim frazemima riječ cűęc prisutna je isključivo u muš-

kom obliku, dakle bez ženskoga oblika, deminutiva i augmentativa. Samo se u jednom frazemu kao istoznačnica navodi ime psa, što frazem čini čvrstim i postojanim.

- bafkätì kak cűęc – neprestano govoriti, derati se, vikati
- bñti kak cűęc i măčęc – biti u neprestanoj svađi, ne slagati se
- cűęc cűcka pözna – svatko se druži sa svojim (poslovica)
- cűęc ę męro pøjel kômü – nije dobro izmjerio tko (frazza)
- cvřlětì kak cűęc – cviliti; zanovijetati, došadivati
- dękla i cűęc năjbržę răstô – djevojka prebrzo naraste za udaju (poslovica)
- držätì kak cűcka na lăncu – ograničavati koga, držati koga bez slobode, u podređenom položaju
- glăđen kak cűęc – jako gladan
- ględětì kak cűęc – ljutito gledati koga
- gűrav kak stôčni cűęc – jako mršav
- imätì poštęjna kak f pęsjęm řępu lõja – nemati nimalo poštenja
- řti kak cűęc pod bôtô – silom ići na koga, nasrtati
- mlăđi sę cűęc od vřlikögä vučř lajätì – dječica uče od roditelja (poslovica)
- mučřti sę kak cűęc – jako se mučiti, trpjeti.
- năj sę bojätì cűcka kőj lăję – ne boj se onoga koji puno priča (poslovica)
- nę bi ni sęlski cűcki nadlajälì kögä – vrlo je pričljiv tko, previše govori tko (frazza)
- nę lăję cűęc radi sęla, vęč řăđi sębę – svatko brine o sebi (izreka)
- sřđit kak cűęc – jako ljut, srdit
- stręlřti kak cűcka – nemilosrdno ubiti
- svřtřti sę kak pęsja kęsa – biti proziran, tananak
- tępstř sę kak cűęc – neprestano se skitati
- trpětì sę kak cűęc i măčęc – ne voljeti se, ne podnositi se
- vlęcř sę kak prębñti cűęc – sporo i lijeno hodati
- vmřti kak cűęc / crči kak cűęc pod plötom – bijedno i nedostojno umrijeti
- vřstătì kak cűęc – jako se umoriti
- vživätì kak cűęc dök v ajđinę sęřę – šutjeti i uživati
- zakopätì pot plöt kak cűcka – pokopati koga jako siromašno
- zalřžätì kak cűęc – izvući se bez težih posljedica

- zijāti kak cūček jako – vikati, galamiti
- žāl je kak cūcku kōmu – jako je žao komu
- žīvēti kak cūček – bijedno živjeti

3. Poslovice sa zoonimskom sastavnicom

Poslovice su plod oštroomnih ljudi koji su ih stvarali namjerno ili spontano za vrijeme teškog rada u polju, šumi i vinogradu, u kući i oko stoke, ili u trenutcima odmora te međusobnog rada i druženja. Cjelokupan život podravskog gruntaša i težaka sažet je u tih nekoliko, dobro odvagnutih i škrtih riječi. Poslovice nam govore o pogledu malog čovjeka na ljude i okolinu koja ga okružuje. One čovjeku služe kao životna pouka i dobar savjet, opomena i upozorenje, pogotovo mladim naraštajima i onima koji nisu ništa naučili iz životnog iskustva. Točnije rečeno, poslovice predstavljaju kratku, sažetu, oštroomnu, duhovitu i slikovitu izreku koja izražava opažanje, mišljenje ili tvrdnju o određenoj životnoj pojavi.

- ako nē zna jājcę, znā kōkoš – stariji je iskusniji i pametniji
- cūček cūcka pōzna – svatkose družisa svojimajima
- da je i kăca na lăgvu, bī do vīna dōšęl – želja je jača od opasnosti, pogibelji
- dēkla i cūček năjbržę răstō – djevojka prebrzo naraste za udaju
- dok ę pōšęl pri krăju i kōjn sę požurī – pri kraju posla valja požuriti
- dōk pri drūgom kōkoš jęš, mām svojęga pęfca za plōt privęži – čuvaj se krađe
- gdă ę svīncę svinčętu žīra skopălo – svoji svoje štite
- i vrăg mōrę jęsti mūję na silo – u nuždi se sve prihvaća
- kam krăva tam i tēlē – kamo jedan, tamo i drugi koji je manje važan
- kaj măčka macī f slămo ględī – djeca nasljeđuju osobine roditelja
- kōj sę męt posęję męša svījņę ga pojędō – ne valja se miješati u tuđe odnose
- kōjn i vōjn idō za pajdăša – dobro i zlo su povezani
- kojņū sę idę od glăvę a krăvę od rēpa – svakoj se stvari drugačije pristupa
- stăra kōkoš, măsna jŭva – i staro je ponekad dobro
- lęžę ję opčŭvătī vręčo būj nęg žęno – ženu je teško čuvati

- măli ftīč, vęlīki krīč – mali su nametljivi
- mlădi ftīč nę răni stărōga – roditelji skrbe o djeci, a ne obratno
- mlădī sę cūček od vęlīkōga vučī lajătī – djeca uče od roditelja
- mudrīja kōzę păsę – domišljatost olakšava svakodnevni život
- năj sę bojătī cūcka kōj lăję – ne boj se onoga koji puno priča
- od špōta nęję ni jęna kobīla cīkla – ukor ne čini čovjeka boljim
- polakō sę jęži jęžę, f trī dăna dvă – valja raditi polako i temeljito
- prvo kravīca, ōndar štalīca – prvo valja stvoriti uvjete da bi se radilo
- pŭsti kōkoš na jăręk i slōg sę prīmę – prikrivati krađu
- săki Cigăn făli svęga kōjna – svatko hvali svoje
- săki ōšęl na svōj pōšęl – neka svatko radi svoj posao
- tęškō ę stărōga kōjna nafčītī vozītī – uči se od malih nogu
- vŭdri kōjna koj ōčę potęgnōti – tjeraj onoga koji hoće raditi
- zvŭna birčīca, znŭtra lęšīca – naizgled dobar, a zapravo loš

4. Izreke sa zoonimskom sastavnicom

- nęsmo skŭpa gōskę napăsăli – nismo ravnopravni, nismo istoga položaja, ne možemo se uspoređivati
- nigdăr nęję pŭna dęklīna ladīca, kōjnska guzīca i popōvska kęša – neki su nezasitni
- odi bęlka bōš zobăla, bęlka dōšla pak orăla – navući koga na tanak led
- prikăzanomŭ sę kōjnu nę ględī v zōbę – poklonu se ne prigovara
- nęmrę bīti sęm svijnăm kak i nęrōscŭ – ne može biti svakomu jednako
- nijęnă sę lęna prasīca nęję vrōčęga dręka najęla – lijencina ništa ne stigne napraviti
- znă i čorăva kōkoš kă ę kăjnŭr – uvijek valja znati tko je jači, odakle dolazi opasnost
- kakōv pęvęc, takōv i găzda – čovjek se prosuđuje prema onomu što ima
- nę lăję cūček rădi sęla, vęč rădi sębę – svatko brine o sebi
- kaj măčka omacī, za mīšom bęžī – djeca nasljeđuju osobine roditelja
- prŭvī sę măčki vu vōdo ičō – ne uspijeva uvijek sve od prve

- da ima kôza dögöga rëpa, sê bi müjê potôkla – neostvarivo je, nedostižno, nemoguće
- pñdi vràna za brodàra dok ima përja – svejedno je komu, ravnodušan je tko
- vñdla žàba kovàča pàk i òna nögö dñgla – poversti se za kim, čim, ugledati se na koga, što, oponašati koga, što

5. Fraze

- biti bëla vràna mēd cñnēmi – biti poseban, različit od drugih
- bo pñtal zàjēc gđē mü ē mãma – strašna je zima, velika je hladnoća
- cūcēk ē mēro pøjel kōmu – nije dobro izmjerio tko
- dāti bēlko za sērko – mijenjati što za podjednako loše
- dēbēlē gōskē rīt mazāti – pomagati bogatome, pomagati onomu komu pomoć nije potrebna
- glēdēti kōdēkar bēlē vrānē lētē – gledati unakolo, a ne u ono u što treba, gledati u prazno; biti odsutan, neusredotočen
- gūliti lēsico – povraćati
- imāti kokōšjo pāmēt – biti zaboravljiv, biti umno ograničen, nemati sposobnosti zaključivanja, pamćenja
- imāti svōjē müjē – biti svojeglav, nepredvidiv, hirovit
- imāti za vrāpcu nositi – imati malo čega
- ïti s kokošijāmi spāt – ići vrlo rano spavati
- i tēlē bi fkrāvē obrnōl štō – jako je snalažljiv, spretno tko
- jēl šīvaš mãčku gāčē il nēvōlē obuvāčē – uzalud tratiš vrijeme
- kodār bi òsa došla – naglo, iznenada, brzo
- mōkro čēm sē žàba pošči – poplavno, naplavno (o tlu)
- nē bi ni sēlski cūcki nadlajāli kōga – vrlo je pričljiv tko, previše govori tko
- nē bodō tē obādi grīzli – kaže se onomu koji ide u svatove / bit će dobro, ugodno komu
- nēmāti ni dētēta ni maršēta – ne imati nikoga svoga
- nositi šmīčkē k stājnu – ulaziti u kuću jedući
- oñti rakōm fñčkat – besposličariti
- pak nē bo kōza zvrēgla – ne treba se žuriti
- prasico sēdlāli po kōga – nepoželjan je tko
- puščāti kf v pēfcu / zagōtiti pēfca – pomokriti se
- tērāti müjē po zrāku – biti smušen
- tērāti svōjo kōzo – uporno što tvrditi
- vlēči mãčka za rēp – izazivati neprimlike

- vloviti zājca – pasti
- znāti kaj mãček zakāplē – ništa ne znati, biti neupućen u što

6. Predviđanje vremena sa zoonimskom sastavnicom

Čovjek se od pamtivijeka bavio poljodjelstvom koje je usko povezano s vremenskim prilikama, odnosno ovisio je o suncu, kiši, snijegu, vjetru, mrazu i drugim meteorološkim pojavama. Svoje poslove morao je uskladiti s vremenom, no nije znao kakvo će ono biti narednih dana. Zato je godinama promatrao prirodu i životinje te je zapazio da se one u određeno vrijeme uvijek jednako ponašaju, što je povezao s vremenskim prilikama tog doba godine. Pojedina čovjekova zapažanja sigurno ukazuju na nadolazeće vremenske promjene, dok danas neka od ovih predviđanja izgledaju čudna, neobična i nevjerodostojna. Tome je uzrok klima koja se do danas uvelike promijenila. Predviđanja su strukturalno jednostavljena, kratka, sažeta i jasna, a radi lakšega pamćenja pojedina su stvorena u stihovnoj formi.

- bōjlē dā tē kāča vgrīzņē, nēgo dā tē ožūjsko sōncē ogrējē
- dok glīstē zijō vñn, bōdē dēžđa
- dok gōskē kričē i lētē na jūg, bōdē zīma
- dok kokōši mētūlē lovē bō kišē
- dok lāstavīcē nīsko lētē, bōdē dēžđa
- dok nējdē kōkoš na sēd drūgi dēn ē kiša
- dok rācē vōdo pulčō bō kiša
- dok sē kokōši dadō f kōtēc natērāti bōdē lēpo vrēmē
- dok sē mãček mīvlē prāma jūgu bōdē lēpo vrēmē
- dok sē pēfci grīzō bo lēpo vrēmē
- dok žābē rēgājo, bōdē dēžđa
- od Lucijē so dnēvi dōkši tāk kak mōrē pēvēc nāzrit skočiti

7. Narodna vjerovanja sa zoonimskom sastavnicom

Čovjeku su mnoga zbivanja oduvijek bila neobjašnjiva i nije im znao uzroke. Uz pomoć životinja tumačio je i objašnjavao zbivanja oko sebe; predviđao čiju smrt, ratove, obilan rod u polju, dolazak gosta u kuću, nesreće u obitelji i drugo. Neka od tih vjerovanja vjerojatno su imala svoje uporište u svakodnevnom životu,

neka su nastala spontano, a pojedina je čovjek sam izmislio da bi izgledala slikovita i vjerodostojna. Razvojem znanosti i naobrazbom dolazio je do novih spoznaja pa je za mnoga zbivanja doznao pravi razloge i objašnjenja. Stoga su mnoga vjerovanja i praznovjerja naočigled postala suvišna i smiješna, ali ljudi koji su ih čuli od starijih i danas se rado njima služe i često ih upotrebljavaju.

- ako bôš mākvičë jël, në bodò të cûcki grîzli
- ako kukuvăca po Petrôvu dôgo kûka, bôdë zlà godîna
- ako ôčëš i dăjlë svîjñë imăti mōraš trčëka f kōtëc ititi
- ako sām ostăñëš, bô të vrăna odñësla
- akò së pōdlëžëk donëšë domă, në bōdo kokōši štëlë nëšti
- akò so kokōši na Făšënk zločëštë, trëba zaklăti cîrno kōkoš, čămbë nă vrt zakopăti a glăvo na susedôvo ititi
- dok cûcek zavîja, bo nëšçë vmîl
- dok dëtël skrëšçî, bôdëš çul nekăkvë vësti
- dok kōkoš popëva bô nësřëča
- dok kokōši vëčër nësô bô răta
- dok pëvëc kukurîčë nëšçë bô dôšël
- dok së vrăpci kōplô na Tri krălë, ôndar tō lëtô bôdë vîna
- dok sôja popëva bôdë nëšçë vmîl
- dok srăka popëva, bo nëšçë vmîl
- dok srăka skrëšçî bo nëšçë dôšël
- dok ti cîrni măček pōta prësëçë bô të nës-rëča strëfîla
- dok ti zăjec pobëgnë, klopî së po kolënu pa bô stâl
- kōga slëpovôž vgrîznë, të vmërñë
- kojëmu măčku bălë curë të ôčë štakôrë lovîti
- na Đurđevô së mōra răno dîči da krăvë në os-tanô brëz mlëka (vjerovalo se da vještice uzimaju kravama mlijeko)
- na Fašënk së mōra jësti kōkoš dă së në obësi
- na Fašënk së në smë šivăti jël së kokōšëm rît zašîjë
- na mîšjî së pëtëk në smë prësti jël bōdo mîši prëđîvo pojëli
- polëžaj në smë z nogămi pod stōlom mājăti jël në bōdo kvôčkë štëlë sëdëti
- prëdë nëgo svîñë prodăjëš trëbă ga zobačămi po hîrtu potëgnōti. Kulikô së zōp-cōv na plëču pōzna tulîko bô vîšë kupcōv i cëna bô vëkša

8. Zaključak

Kajkavski govor, za razliku od standarda, veoma je bogat frazeologijom. Takav je slučaj i s govorom Đurđevca. U specifičnim životnim okolnostima, prilikom raznih događaja i zbivanja, nadareni pojedinci znali su životne pouke, predviđanja i narodna vjerovanja pretočiti u razne frazeološke oblike. Oni se često rabe u svakodnevnoj komunikaciji, vrlo su slikoviti, a ponekad i humoristični. Stoga se i danas često čuju kod govornika premda ne u onim okolnostima u kojima su nekad upotrebljavani. Pripadaju neslobodnim skupovima riječi jer se ne stvaraju u govornom procesu, već se upotrebljavaju u gotovu obliku kakav se ustalio dugom uporabom. Prenose se i šire pri razgovoru, druženju i zajedničkom obavljanju poljoprivrednih i kućnih poslova. Međutim, tijekom vremena čovjek je pomalo napuštao tradicionalan način življenja a time su i brojni frazeološki oblici gubili svoje mjesto u lokalnom govoru. Među brojnim frazeološkim oblicima đurđevčkoga kajkavskog govora zastupljeni su i oni u kojima je sastavnica zoonim. Među zoonimima prevladavaju uglavnom domaće životinje s kojima je čovjek živio i radio, s kojima se susretao u polju, šumi i vinogradu, a spominje se i nekoliko životinja tuđih staništa. Među frazeološkim oblicima ponajviše je poredbenih frazema, zatim poslovica, izreka, fraza, narodnih vjerovanja i predviđanja vremena. Od navedenih zoonima najbrojniji je „pas“. Stoga ovaj rad, s predloženim primjerima, u kratkim crtama ujedno predstavlja cjelokupnu frazeologiju đurđevčkoga kajkavskog govora, ali i one frazeološke oblike koji su i danas često u uporabi. Đurđevčani, kao i ostali kajkavci, mogu to zahvaliti isključivo zoonimima, dakle životinjama s kojima žive i druuguju, za razliku od ostalih specifičnih okolnosti koje su zaboravljene i izumrle.

Summary

Zoonyms as the component of phrasal forms of the Đurđevac Kajkavian dialect

Unlike the standard language, the Kajkavian dialect abounds in phraseology. This paper deals in phrasal forms of the Đurđevac Kajkavian dialect that contain a zoonym as one of its components. Among the zoonyms that are most present are domestic animals with which

man lived and worked. Animals that he met in the field, in the forest or in the vineyard are also preset, as well as some that originate from distant habitats. Comparative phrasemes are most commonly represented among the phrasal forms. Then there are proverbs, sayings, phrases, folk beliefs and weather predictions. Forms which contain the zoonym „the dog“, which is the most represented domestic animal, are listed individually. The end of the paper brings a dictionary of less known words. The phrasal forms used within this paper are a part of a lexicographical inventory gathered for the dictionary of the Đurđevčki dialect.

Rječnik manje poznatih riječi

- bačkati – lajati; glasno govoriti
- bečka – kobila bijele dlake bogatâr – bogataš
- bôta – batina
- brejâti – kašljati
- brodâr – skelar
- čamba – noga peradi s pandžama
- djetel – zool. djetao *Dendrocops major* L.
- dundûriti se – šepuriti se
- fûtač – zool. pupavac *Upupa epops* L.
- gôsti; z gostôv – svatovi; iz svatova
- gôt – grlo
- gûrav – mršav
- jôpec, jopîca – majmun, majmunica
- kâca – zmija
- kâjnur – jastreb
- kôtec – kokošinjac
- kreštêlka – zool. šojka *Garrulus glandarius* L.
- listâti – bježati pred kim ili zbog čega
- mākviči – komadići bijeloga kruha navlaženi vodom i pomiješani s makom
- mečûl – noćni leptir
- mûlec – magarac
- nâzrit – unatrag
- nerôstec – nerast, krmak
- oprčûti – prekrenuti, prevrnuti
- pečelnâk – prostor u peći ispod ložišta u koji se prikuplja pepeo
- përgav – pjegav
- pišek; s piškom – stražnjica; stražnjicom
- piškor – zool. čikov (riba) *Misgurnus fossilis* L.
- pôdlêžek – bot. drijemovac *Leucoium aestivum* L.
- pôj – zool. puh *Musccardinus avellanarius* L.
- polêžaj – božićni čestitar
- posêj – posije, mekinje
- prêdîvo – bot. lan *Linum usitatissimum* L.
- prîslôjna – prisoj
- prižmekâvâti – stezati, stiskati

- pulkâti; pulčô – izbacivati vodu, lupati krilima po vodi; izbacuju vodu, lupaju krilima po vodi
- rājâtârski – jahači (pridj.)
- rëclin – zool. kosac (ptica) *Crex crex*
- rît; z ritijôm – stražnjica; stražnjicom
- scâti; šcî – pišati; piša
- sërka – kobila sivobijele dlake
- šklôpec – krpelj
- slëpovôž – zool. sljepić *Anguis fragilis*
- šmrčëk – zool. šturak *Grillus campestris* L.
- šrëk; f šrëk – ukoso
- stôčni – pobjesnjeli
- štoplëran – koji ima oboljele zglobove
- šturkâti – ključati
- tëlîčka – žensko tele
- tëpstî se – skitati se
- trčëk – komad odrezanog trupca, obično od panja
- trënc – jelo od kukuruznoga brašna kuhanoga u mlijeku
- tvôrec – zool. tvor
- zâsun – zasovica, kračun na vratima svinjca
- zijâti – vikati
- zvîrči; zvîgla – pobaciti; pobacila
- žâbji vûjec – punoglavac
- žlëb – staza po sredini staje kojom se hoda i u koju se cijedi gnojnica
- žôna – zool. žuna *Picus viridis* L.

Literatura

- ČUBELIĆ, Tvrtko: *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb: Ante i Danica Pelivan, 1990.
- MARESIĆ, Jela; MENAC-MIHALIĆ, Mira: *Frazeologija križevačko-podravskih govora s rječnicima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2008.
- MARESIĆ, Jela; MIHOLEK, Vladimir: *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*, Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 2011.
- MENAC, Antica: *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, 2007.
- MIHOLEK, Vladimir: *Đurđevčka narodna vjerovanja u izrekama* // Đurđevčki zbornik 1996. (ur. Velimir Piškorec), Đurđevac, 1996., 155–167.
- MIHOLEK, Vladimir: *Etiološki osvrt na neke izvorne đurđevčke frazeme* // Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu XLVI/6, Zagreb, 2013., 29–42.
- MIHOLEK, Vladimir: *Prilog proučavanju đurđevčkoga pučkog mudrorječja* // Podravski zbornik 1992. (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1992., 291–295.